



บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑. ความสำคัญของปัญหา

ชาวผู้ไทในประเทศไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบจังหวัดสกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์และมุกดาหาร เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวผู้ไท คือ มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม การแต่งกาย ดนตรี มีภาษาพูดเป็นของตนเอง มีความเชื่อเรื่องผีให้ผีแดน อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไท^๑ ในสังคมของชาวผู้ไทยังคงมีความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกัน และถือเป็นเรื่องสำคัญเท่ากับเรื่องผีให้ผีแดน ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนไทว่าในร่างกายของ คนนั้น มีขวัญประจำอยู่ตามอวัยวะสำคัญต่างๆ และในความรับรู้ของไทยดำที่เป็นบรรพบุรุษและ ได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในอดีตก็มีความเชื่อว่าขวัญนั้นไม่ได้มีขวัญเดียวในร่างกายมนุษย์ หากแต่มีเป็นจำนวนมากรวม ๘๐ ขวัญดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “๓๐ ขวัญอยู่หน้า ๕๐ ขวัญอยู่หลัง” และ มีความสัมพันธ์กับ แนน มิ่งและเขาว โดยที่มิ่งเป็นฐานและแนนเป็นเสมือนผนังหรือเสาที่ตั้งอยู่บน มิ่ง ตรงยอดของแนนจะมียอไปเกี่ยวกับแดนบนท้องฟ้า ซึ่งเป็นที่ที่ขวัญอาศัยอยู่ ส่วนเขาวนั้นคือ พลังและระยะเวลาของขวัญ การสลายตัวของขวัญจึงเท่ากับว่าเป็นการสลายตัวของมิ่ง แนนและ เขาวด้วย” ขวัญเป็นลักษณะของนามธรรม เป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายมนุษย์และสรรพสิ่ง ถ้าหากขวัญ อยู่กับตัวก็จะส่งผลให้ชีวิตได้ดำเนินไปอย่างปกติ หากขวัญไม่อยู่ในร่างกายก็จะทำให้เกิดอาการ เจ็บไข้ได้ป่วยหรือตายได้ ดังที่เสฐียรโกเศศ ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่อง “ขวัญ” ไว้ว่า

“มนุษย์มีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งสืบมาแต่โบราณนานไกลว่าคนที่เกิดมาทั้งเด็กและ ผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็หญิงหรือชายย่อมมีอะไรอยู่อย่างหนึ่งสิงอยู่ในร่างกาย มาแต่กำเนิด สิ่ง ที่ว่านี้ถ้ายังอยู่กับเนื้อตัวของผู้ใด ผู้นั้นก็จะมีความสุข ความสบายไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าสิ่งนั้นหนี หายไปจากตัว ก็จะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์และอาจถึงแก่ความตายได้ ถ้าสิ่งนั้นไม่กลับมาอยู่ใน ร่างกายสิ่งนี้ก็กล่าวมานี้ภาษาไทยเรียกว่าขวัญ”^๒

^๑ ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ, “ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม,” ศิลปวัฒนธรรมฉบับ พิเศษ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๓๕), หน้า ๕๔.

^๒ สุมิตร ปิติพัฒน์ และช่วง เลือง, คนไทเมืองกว่า : ไทแดงและไทเมืองในประเทศไทยเวียดนาม (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔.

^๓ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ความเชื่อเรื่องแดนในไทยดำศาสนาดั้งเดิมของคนไทย,” ศิลปวัฒนธรรม ๑๗ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๓๕): ๓๑.

^๔ เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), ขวัญและประเพณีการทำขวัญ (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๖), หน้า ๓.

ขวัญตามความเชื่อของชาวผู้ไทมีความสัมพันธ์กับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ขวัญมีลักษณะเป็นสิ่งที่อ่อนไหว ตื่นตระหนกง่าย ดังนั้นจึงมีการทำพิธีกรรมเรียกขวัญ สูขวัญ (สูตขวัญ) เพื่อเป็นการปลอบประโลมขวัญและให้ขวัญที่หนีไปได้กลับมาสู่ชีวิตดั้งเดิม เช่นเดียวกับคนไทยดำเมื่อมีอาการเจ็บป่วยก็มักจะมีพิธีสูขวัญหรือเรียกขวัญของผู้นั้นให้กลับมาอยู่ในร่างกายตามเดิม^๔ ในแง่นี้จะเห็นว่าพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเชื่อมั่นและกำลังใจให้กับเจ้าของขวัญหรือผู้เจ็บป่วย ทำให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ การทำพิธีกรรมเรียกขวัญหรือสูขวัญในพิธีกรรมเหยานั้นจะเน้นการปลอบประโลมใจผู้ป่วยเป็นสำคัญ

การรักษาโรคด้วยการอัญเชิญแถนหรือผีฟ้า องค์เทพ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ฯลฯ ให้มาเข้าทรงในร่างเพื่อบำบัดรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ ได้ปรากฏอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย อาทิเช่น การเลี้ยงผีปู่และย่าแสะ การเข้าทรงของเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก การทรงเจ้า เจ้าพี่แสนแสบในประเพณีการทรงผีเจ้านายของภาคเหนือ^๕ หมอลำผีฟ้าในแถบจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ลงช่วงผีพอนของลาวขาวเจ้าในเขตอำเภอบึงโขงไชยโซคชัยและสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา^๖ และในแถบวัฒนธรรมกลุ่มภาคอีสานตอนใต้ก็คือเรือมมมั่วต ซึ่งพิธีกรรมทั้งหมดดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมเหยาในด้านบทบาทของการรักษาโรคและแก้ไข้ปัญหาต่างๆ ในยามคับขันของชีวิต ดังนั้นการดำรงอยู่ของการรักษาโรคด้วยการทรงเจ้าเข้าผีจึงเป็นการบำบัดทุกข์และให้ที่พึ่งทางจิตใจในเวลาที่เราขาดความมั่นใจ หรืออาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพิธีกรรมเหยาและพิธีกรรมอื่นๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นได้ตอบสนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์นั่นเอง

พิธีเหยาเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทต่อชาวผู้ไท เพราะถูกนำมาใช้เพื่อรักษาโรคหรือรักษาอาการเจ็บป่วยอันหาสาเหตุมิได้ โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่าความเจ็บป่วยที่ได้รับนั้นเป็นผลมาจาก "อำนาจเหนือธรรมชาติ" เป็นผู้บันดาลให้เกิด จึงได้ค้นหาวิธีที่จะเรียนรู้ ป้องกันและปฏิบัติตามเพื่อให้อำนาจเหนือธรรมชาตินั้นเกิดความพึงพอใจและไม่กระทำการที่เป็นผลร้ายให้ ในแง่นี้ อาจจะกล่าวได้ว่าพิธีเหยาเป็นวิถีทางการแพทย์ที่ใช้รักษาสภาพทางจิตใจของคน ซึ่งกำลังอยู่ในภาวะของความกดดัน ท้อแท้ สิ้นหวังและตัดสินใจไม่ได้ ดังนั้นหมอเหยาจึงมีบทบาทในการเป็นผู้ช่วยขจัดปัดเป่าความทุกข์นั้น โดยใช้อำนาจของแถนหรือผีฟ้า ซึ่งนำไปสู่ขวัญและกำลังใจของผู้ป่วยได้อีกทางหนึ่งด้วย

เหยา หรือ เยา คือการเข้าทรงวิญญาณเพื่อรักษาโรคตามความเชื่อของชาวผู้ไทในแถบจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหารและกาฬสินธุ์ พิธีกรรมเหยาเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีหรือ

^๔ สุมิตร ปิติพัฒน์, "ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ," ศิลปวัฒนธรรม ๑๗ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๓๕): ๔๔.

^๕ จลตชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, (กรุงเทพฯ: พายัพออฟเซทพริ้นท์, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^๖ สุรียา สมทุคุปต์, พัฒนา กิตติอาษา, ศิลปกิจ ตื่นขันติกุล และจินทนา สุรพินิจ, วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม "ช่วงผีพอน" ของ "ลาวขาวเจ้า" จังหวัดนครราชสีมา (นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๖.

จิตวิญญาณโดยตรง โดยที่ผู้ทำพิธีนั้นเป็นผู้ที่ทำหน้าที่หรือตัวแทนในการติดต่อกับผีและแกน ด้วยการเชิญผีและแกนนั้นให้มาประทับในร่างหรือเป็นร่างทรงของผีแกน ภาษาของหมอเหยาเรียกว่า “เทียมร่าง” เพื่อทำการต่อรองและไต่ถามหาสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยที่เกิดขึ้นกับคนหรือผู้ป่วย ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน (กรณีคนป่วยอยู่ต่างหมู่บ้าน) และเมื่อทราบสาเหตุดังกล่าวแล้ว หมอเหยาจะทำการอ้อนวอนและร้องขอผีให้แก้ไขให้เป็นไปตามที่ผีต้องการ ในการอ้อนวอนนั้น หมอเหยาจะใช้การวินิจฉัยสาเหตุของการเจ็บป่วย และการอ้อนวอนร้องขอให้ผียอมรับตามข้อต่อรองโดยยินยอมปลดปล่อยผู้ป่วยหรือเลิกกระทำให้เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นๆ เจื่อนไขของโรค ซึ่งเชื่อว่า “ผี” เป็นผู้ทำให้เกิดโรคนั้นๆ ได้แก่ เจ็บปวดตามข้อ ปวดศีรษะอย่างรุนแรง เป็นลมหรือหมดสติ ปวดหลังเรื้อรัง ฯลฯ อาการเหล่านี้ถ้าหากมีการเจ็บป่วยมานานและมีอาการที่รุนแรงมากขึ้น ซึ่งการแพทย์แผนปัจจุบันก็ไม่สามารถวินิจฉัยหาสาเหตุที่แท้จริงได้

พิธีกรรมเหยาจึงเป็นพิธีกรรมรักษาโรคด้วยการอ้อนวอนร้องขอ ปลอบประโลมใจโดยผ่านบทร้องรำที่เป็นบทพญาและเสียงดนตรีมีลักษณะเป็นการรักษาโรคด้วยดนตรีบำบัด (Music Therapy) เพื่อนำบำบัดอาการที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอาการทางจิตใจเพื่อให้เกิดความอบอุ่นใจและกำลังใจในยามป่วยไข้ หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า หมอเหยาใช้อำนาจของแกนหรือผีฟ้ามาช่วยตัดสินใจและเป็นที่พักของคนในเวลาที่หาทางออกไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับการให้กำลังใจในชีวิตประจำวัน กลวิธีการใช้ภาษาในพิธีกรรมเหยาจึงน่าสนใจเนื่องจากมีการใช้บทพญา การใช้สำนวนโวหาร สัญลักษณ์ การวินิจฉัยและถ้อยคำแบบต่างๆ

จากการสำรวจงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาศาสตร์พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทนั้น ผู้วิจัยต่างมุ่งศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา กล่าวคือ มุ่งศึกษาด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม ลักษณะการประกอบพิธีกรรม แต่ยังไม่มีการศึกษาในแง่ของตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอย่างจริงจัง โดยเฉพาะตัวบทที่หมอเหยาใช้ร้องรำประกอบพิธีและคำวินิจฉัยของหมอเหยา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาด้านที่หมอเหยาได้นำมาร้องรำและคำวินิจฉัยในบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยา โดยมุ่งศึกษาว่าตัวบทร้องนั้นมีกลวิธีการใช้ภาษาที่นำไปสู่สัมฤทธิผลในการรักษาโรคได้อย่างไร

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาบทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท
๒. วิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการใช้ภาษาในบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยา
๓. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา กลวิธีและบทบาทของบทร้องดังกล่าว

๑.๓. สมมุติฐานของการวิจัย

บทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่สัมฤทธิผลในการรักษาโรค

๑.๔. ขอบเขตของการวิจัย

บทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษานั้นเป็นของชาวผู้ไท ๒ จังหวัดในพื้นที่ จังหวัดสกลนคร คือ อำเภอเมืองและอำเภอพรรณานิคม จังหวัดนครพนม คือ อำเภอนาหว้า ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้มีประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ไทอาศัยอยู่ และยังคงมีการสืบทอดปฏิบัติพิธีกรรมเหยาอยู่ นอกจากนี้ยังได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประกอบจากหมอเหยาในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ และหมอเหยาจากอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหารมาประกอบด้วย หมู่บ้านที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยึดตามภูมิสำเนาของหมอเหยาผู้ปฏิบัติพิธีกรรม ได้แก่

๑. บ้านดอนแคน ตำบลหนองลาด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
๒. บ้านดอนแคน ตำบลหนองลาด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
๓. บ้านหนองลาด ตำบลหนองลาด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
๔. บ้านใหม่ประชาสุขสันต์ ตำบลดงมะไฟ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
๕. บ้านบัว ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
๖. บ้านหนองทุ่ม ตำบลพรรณา อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
๗. บ้านหนองไผ่ ตำบลพอกน้อย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
๘. บ้านโนนพอก ตำบลเชิงชุม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
๙. บ้านกุดน้ำใส ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม
๑๐. บ้านนางัว ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

๑.๕. นิยามศัพท์เฉพาะ

พิธีกรรมเหยา หมายถึง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสู่ขวัญและรักษาผู้ป่วยที่เจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งผู้ป่วยและญาตินั้นมีความเชื่อว่า “ผี” เป็นผู้ที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย^๔

บทร้อง หมายถึง ดัวบทที่หมอเหยาใช้ขับร้องประกอบทำนองดนตรีหรือเรียกว่าลำใน พิธีกรรมเหยาซึ่งเป็นสื่อที่ใช้ติดต่อกับแดนและผี บทร้องดังกล่าวนี้รวมถึงบทสนทนาหรือบทถาม - ตอบที่เป็นคำวินิจฉัยของหมอเหยาด้วย

ผู้ไท หมายถึง คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท อาศัยอยู่ทั้งในและนอกประเทศไทย และใช้เป็นชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มชนที่มีภาษาพูด คือภาษาผู้ไท อาศัยและกระจายอยู่บริเวณจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังใช้เป็นชื่อเรียกกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยด้วย เช่น ผู้ไทดำซึ่งเดิมอยู่บริเวณเมืองแกง เมืองควาย เมืองคุง เมืองลา มีผิวคล้ำกว่าผู้ไทขาว นิยมแต่งกายด้วยผ้าย้อมครามเข้มหรือสีดำ ผู้ไทขาวอยู่ทางเหนือของ

^๔ บุญยงค์ เกศเทศ, พิธีกรรมของชาวผู้ไท : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร, (มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๕๓.

เวียดนามที่เมืองไล เมืองบาง เมืองบุน อยู่ในแถบอากาศหนาวจึงมีผิวขาวและนิยมเครื่องนุ่งห่มสีขาว^๕

เทียบร่าง หมายถึง การมีสีให้สีแทนหรือองค์เพลงมาประทับทรงในร่างกายของมนุษย์ โดยจะแสดงออกด้วยการฟ้อนรำ เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและแก้ปัญหาให้ชาวบ้าน^๖

ผญา หมายถึง ถ้อยคำหรือคำพูดที่หลักแหลม คมคาย แสดงออกถึงภูมิปัญญาของนักปราชญ์โบราณที่ได้กล่าวไว้ ผญายังมีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์เพราะสามารถใช้คำได้อย่างไพเราะ กระทัดรัด มีความงามในระดับของเสียง คำและความหมาย

๑.๖. ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมเหย้าของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในจังหวัดสกลนครและนครพนมเท่านั้น ซึ่งในจังหวัดสกลนครได้ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองและอำเภอพรรณานิคม ส่วนจังหวัดนครพนมนั้นได้ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอนาหว้าเท่านั้น

๑.๗. วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้จัดกระทำข้อมูลและเสนอผลการศึกษาเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยลำดับดังนี้

๑. ลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมี ๒ ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ

๑.๑. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลมุขปาฐะที่ได้จากบทร้องประกอบพิธีกรรมเหย้าของหมอเหย้า และเป็นข้อมูลที่มาจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน และนอกชุมชนซึ่งมีประสบการณ์ร่วมในพิธีกรรมเหย้าด้วย เช่น หมอแคน (หมอม้า) ลูกเมือง / ลูกศิษย์ (หมอสอย) ผู้ป่วย

๑.๒. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากงานที่ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มชนผู้ไทในจังหวัดสกลนครทั้งที่เกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม คติความเชื่อ

๒. การจัดกระทำข้อมูล

๒.๑. เก็บรวบรวมและศึกษาข้อมูลของกลุ่มชนผู้ไทในจังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนมพร้อมทั้งสำรวจลักษณะและสภาพท้องถิ่นของหมู่บ้านที่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์

^๕ พระโพธิวงศา (อ้วน ดิสโส), ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๒๗๕.

^๖ วิจิตรา ขอนยาง, "การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์: โดยระบบความเชื่อศึกษาเฉพาะความเชื่อเรื่องผีหมอ," ใน สกลนครศึกษา, (สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยอีสานเหนือ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๑.

๒.๒. เก็บรวบรวมบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยากับหมอเหยาในโอกาสที่มีการประกอบพิธีในหมู่บ้านต่างๆ ใช้เครื่องบันทึกเสียงบันทึกข้อมูลประเภทมุขปาฐะและทำการบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์

๒.๓. ศึกษาวิเคราะห์ด้วยบทในพิธีกรรมเหยาด้วยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา

๒.๔. สรุปผลการศึกษาวิจัย เสนอปัญหาและข้อเสนอแนะ

๑.๘. ประโยชน์ที่คิดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้มีการรวบรวมบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท
๒. ทำให้เห็นบทบาทของบทร้องดังกล่าวในการรักษาโรคของชาวผู้ไท
๓. เป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบบทร้องในพิธีกรรมรักษาโรคของชนชาติไทยกลุ่มอื่นๆ

๑.๙. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรัตน์ วรวงศ์รัตน์ (๒๕๒๔) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณี วัฒนธรรมของชาวผู้ไทในท้องถิ่นอำเภอพรรณานิคมกับชาวโล้ในอำเภอกุสุมาลย์จังหวัดสกลนคร” งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมสองกลุ่มชน คือ ผู้ไทยและโล้ ซึ่งได้เน้นศึกษาในเรื่องประเพณีการแต่งงาน และพิธีกรรมเหยา และพบว่าการแต่งงานของชาวผู้ไทและชาวโล้ไม่มีพิธีที่แยกย่อยหลายอย่าง เช่น การแห่นาค มอบเงินสินสอด ล้างเท้าเขยบ่าวสาวนั่งล้อมพาทวีญ บายศรีสู่ขวัญ ปองแปง แต่งประซุกคูหา เลี้ยงล่ำม จำข้าวจำไข เลี้ยงข้าวเขย เขี่ยนเขย สมมา ซึ่งคำกล่าวหรือบทสวดในแต่ละขั้นตอนจะมีความไพเราะ คล้องจองกันและมีความหมายดีในเชิงการสั่งสอน ส่วนในพิธีการเหยานั้นพบว่า เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาคนไข้ ซึ่งชาวโล้เรียกว่า “หมอลำผีฟ้า” มีคนทรงคือนางเทียม และผ่านการรักษาโดยวิธีเหยามาแล้ว โดยพิธีการเหยานั้นจะต้องอาศัยเสียงขบร้องและเสียงแคน มีการแสดงท่าทางด้วยการฟ้อน เพื่อจะให้ผีที่สิงอยู่ในตัวผู้ป่วยออกจากร่าง

บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๖) ศึกษาเกี่ยวกับ “พิธีกรรมของชาวผู้ไท : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของกลุ่มชนผู้ไท ในกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตอันมีพิธีเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน เจ็บป่วย และตาย ชาวผู้ไทยังคงยึดมั่นกฎเกณฑ์ที่มีมาแต่บรรพบุรุษโดยมีการปฏิบัติตามข้อห้าม (คำสั่ง) อย่างเคร่งครัด ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาตินั้นชาวผู้ไทยังมีการปฏิบัติตาม “ฮีดสิบสองคลองสิบสี่” และมีความผูกพันอยู่กับเรื่องของฤกษ์ยามยามดี โดยจะยึดถือปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและดำรงชีพภายใต้เงื่อนไขของธรรมชาติ และพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นชาวผู้ไทมีจิตใจที่ผูกพันอยู่กับเรื่องของผีและจิตวิญญาณ ซึ่งสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่

ทราบสาเหตุนั้นเชื่อว่าเกิดจากอำนาจของผี ดังนั้นจึงได้ใช้ภูมิปัญญาในการทำพิธี “เหยา” เพื่อตอบสนองให้อาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจได้รับการบำบัด และเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพอย่างมีความสุข

วิญญู ผลสวัสดิ์ (๒๕๓๖) ศึกษาเกี่ยวกับ “พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร” งานวิจัยนี้ได้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทย ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยก็พบว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีมีบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วย เจ้าจำ เขียม และชาวผู้ไทยทั้งตำบลคำชะอี เจ้าจำมีบทบาทสำคัญที่สุดในการ ประกอบพิธีกรรมเพราะเป็นประธานและเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างชาวผู้ไทยกับผีบรรพบุรุษ ชาวผู้ไทยตำบลคำชะอีมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษอยู่สามพิธีกรรม คือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี การบะ (การบน) และการคอบ (การแก้บน) การบะกับการคอบ กระทำพิธีได้ที่บ้านเจ้าจำได้ตลอดเวลา ชาวผู้ไทยตำบลคำชะอีมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษซึ่งเรียกว่า ผีเจ้าปู่ที่พวกตนได้อัญเชิญมาจากเมืองวังให้มาสถิตย์อยู่ที่ศาลเจ้าปู่ดานตึง ซึ่งพวกตนได้สร้างขึ้นนั้นเป็นวิญญาณของเจ้านายชั้นสูงระดับกษัตริย์ของชาวผู้ไทยในอดีต เจ้าปู่ยังคงคอยคุ้มครองให้ชาวผู้ไทยอยู่เย็นเป็นสุขมาตลอดเวลา และยังมีบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม จึงมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษเพื่อเป็นการสำนึก ถึงบุญคุณของเจ้าปู่เป็นประจำทุกปี หากผู้ใดไม่เคารพบูชาเจ้าปู่ เจ้าปู่อาจจะโกรธและลงโทษผู้นั้นให้เจ็บป่วยหรือตายได้ ชาวผู้ไทยจึงเกรงกลัวอำนาจเจ้าปู่และไม่กล้าลบลู่เจ้าปู่ หากผู้ใดประสงค์จะให้เจ้าปู่ช่วยเหลือสิ่งใดแล้ว ผู้นั้นจะไปบะ (บน) ขอให้เจ้าปู่ช่วยเหลือและมักจะประสบความสำเร็จแทบทุกครั้ง เมื่อประสบผลสำเร็จตามที่วิงวอนขอเจ้าปู่แล้ว จึงต้อง ไปคอบ (แก้บน) คิดความเชื่อเหล่านี้ ชาวผู้ไทยตำบลคำชะอียังคงยึดถือและปฏิบัติอยู่เป็นประจำจนถึงปัจจุบัน

พันใจ นครชัย (๒๕๓๘) ศึกษาเกี่ยวกับ “พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” งานวิจัยนี้ได้สรุปว่าชาวผู้ไทยได้ทำพิธีกรรมเหยาในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย ตามคติความเชื่อของตนเอง ในปัจจุบันพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทยยังมีอยู่ในหลายพื้นที่ พิธีกรรมเหยานี้ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่สวนทางกับความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์สมัยใหม่ แต่ก็ยังไม่ถูกยกเลิกไป ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าความเชื่อดังเดิมยังไม่เปลี่ยนแปลง คือ เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยึดถือการเคารพในวิญญาณของบรรพบุรุษและเชื่อว่าการที่ไม่รู้สาเหตุของการเจ็บป่วยทั้งหมดน่าจะมาจากผีเป็นสำคัญ การเหยาจึงเป็นการหาสาเหตุของการเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ซึ่งมีผลทางจิตใจให้ผู้ป่วยเข้มแข็งต่อสู้กับโรคร้ายไขเจ็บได้

มารีโกะ กาโตะ (๒๕๓๘) ศึกษาเกี่ยวกับ “การรักษาพยาบาลแบบพื้นฐาน : กรณีศึกษาหมอลำผีฟ้า บ้านหนองใหญ่ อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น” งานวิจัยนี้เน้นการศึกษาเรื่องบทบาทของหมอลำผีฟ้าโดยมีความเชื่อเรื่องผีเป็นหลัก หมอลำผีฟ้าจะรักษาโรคที่เกิดจากการกระทำของผี โดยลำเซิญผีฟ้า ซึ่งเป็นผีที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมากที่สุด

พิธีกรรมรักษาพยาบาลถูกจัดขึ้นที่บ้านผู้ป่วยเมื่อหายเจ็บป่วยแล้ว ผู้ป่วยต้องทำพิธีกรรมส่งเครื่องเก่าเพื่อที่จะก้าวสู่การเป็นลูกศิษย์ของผีฟ้าหมอลำผีฟ้ารักษาพยาบาลได้ด้วยความสำเร็จ และพิธีกรรมที่มีสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับความรู้การแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งมีการบูรณาการความเชื่อศาสนาต่าง ๆ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การตัดสินใจการเลือกวิธีการรักษาพยาบาลกับหมอลำผีฟ้าของผู้ป่วย พบว่ามีปัจจัยที่ทำให้ผู้ป่วยตัดสินใจเลือกวิธีการรักษาพยาบาลกับหมอลำผีฟ้า ๓ ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของหมอลำผีฟ้า ปัจจัยทางด้านสังคม และที่เกี่ยวกับผู้ป่วย คุณลักษณะของหมอลำผีฟ้า เช่น บุคลิกภาพและอุปนิสัย เครือญาติ กลยุทธ์ในการสร้างอำนาจบารมี ตลอดจนวิธีการรักษาพยาบาล ซึ่งทำให้หมอลำผีฟ้ามีชื่อเสียง และมีผลต่อการตัดสินใจการเลือกของผู้ป่วย ปัจจัยทางด้านสังคมได้แก่การคมนาคม การขยายเครือข่ายทางสังคม ความสอดคล้องกับความเชื่อของชาวบ้าน ความเชื่อในการสืบทอดของรักษา เป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมสนับสนุน ความเชื่อของหมอลำผีฟ้า อย่างไรก็ตาม ค่ารักษาพยาบาลไม่เป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกวิธีการรักษาของผู้ป่วย ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้ป่วยได้แก่ประสบการณ์รักษาพยาบาลของผู้ป่วยเอง และการตัดสินใจของคนในครอบครัวที่จะพาผู้ป่วยไปรักษาเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจมารับการรักษาที่หมอลำผีฟ้า

หมอลำผีฟ้า มีบทบาทที่สังคมคาดหวัง ได้แก่ การรักษาพยาบาล การรักษาจารีตประเพณีและศีลธรรม และการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน โดยเป็นที่ปรึกษาปัญหาครอบครัว นอกจากนี้ยังมีบทบาทต่อบุคคลและสังคม บทบาทต่อบุคคลได้แก่ การอธิบายและการตีความหมายปรากฏการณ์การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น การช่วยคลายความวิตกกังวล การให้กำลังใจ และการให้ความมั่นใจในชีวิตประจำวัน บทบาทต่อสังคมได้แก่ การเป็นกลไกความคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนและ ในกลุ่มลูกศิษย์ การสร้างความเป็นระเบียบในชุมชนและในกลุ่มลูกศิษย์ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคน ในชุมชนและในกลุ่มลูกศิษย์ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และการเป็นผู้นำด้านสาธารณสุข บทบาทของหมอลำผีฟ้าต่อสังคมมีน้อยลง แต่บทบาทต่อบุคคลมีมากขึ้น โดยเฉพาะในการรักษาพยาบาล โดยมีโอกาสเดินทางไปรักษาในพื้นที่กว้างขึ้นตามการคมนาคมที่สะดวก หมอลำผีฟ้าเป็นผู้ทำหน้าที่รักษาพยาบาลผู้หนึ่งที่รักษาการเจ็บป่วยจากสาเหตุที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคน เครือข่ายทางสังคมจิตใจ ซึ่งอยู่ในลักษณะแบบองค์รวม และมีส่วนในการช่วยเสริมการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างมาก

ทรงคุณ จันทอรและปิติ แสนโคตร (๒๕๔๐) ศึกษาเกี่ยวกับ “การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหย้าของชาวผู้ไทย : ศึกษากรณีชาวผู้ไทยอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษากระบวนการการรักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมเหย้า และพบว่า การเหย้าของชาวผู้ไทยนั้นเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย เพราะผู้ป่วยอยู่ในภาวะของอาการตื่นตระหนก เสียขวัญและกังวลใจ การใช้พิธีกรรมเหย้าเข้ามาช่วยบำบัดจึงเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดนั้นลงไป และนอกจากนี้งานวิจัยยังได้สรุปถึงการประกอบพิธีกรรมเหย้าที่มีแกนกลางสำคัญคือ แม่หมอ ซึ่งชี้ให้เห็นอำนาจทางสังคมของแม่หมอในกลุ่มชาวผู้ไทยว่ามีอำนาจในการรักษาผู้ป่วย ด้วยการ

สร้างเงื่อนไขในการรักษา ตั้งแต่เริ่มทำพิธีจนกระทั่งถึงสิ้นสุดพิธีกรรมจะต้องดำเนินไปตามแบบแผนของการรักษาแบบโบราณ

วราวุฒิ เรื่องบุตร (๒๕๔๗) ศึกษาเกี่ยวกับ “ดนตรีพิธีกรรมผีฟ้าอีสานเหนือ” งานวิจัยเล่มนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสภาพความเชื่อท้องถิ่นที่ทำให้เกิดพิธีกรรมผีฟ้า ศึกษาขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมผีฟ้า และวิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกรรม เพลงที่ใช้ในพิธีกรรม วิธีการบรรเลงดนตรีในพิธีกรรมรวมถึงการใช้เพลงประกอบพิธีกรรม การศึกษาพบว่า เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมส่วนมากเป็น แคน และบทร้องเป็นทำนองของหมอลำ และเป็นลักษณะของลำลองเป็นการขับลำในเชิงการอ้อนวอนยกย่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ช่วยเหลือผู้กำลังมีทุกข์ โดยจะมีร่างทรงเป็นผู้ร้องและจะร้องคล้ายกับเสียงแคนตลอดจนกระทั่งจบพิธีกรรม และจะมีการเสี่ยงทายเพื่อหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วยหรือความทุกข์ ซึ่งลักษณะของการบรรเลงมีคล้ายคลึงกันในบางจังหวัด ซึ่งลายที่ใช้ในพิธีกรรมผีฟ้าทั้งหมด มี ๕ ลาย คือ ลายผู้ไท ลายแมลงภู่ออมดอกไม้ ลายโปงลาง ลายสร้อย ลายสุดสะแนน